

מכתלי בית הדין

תשובות אקטואליות בענייני חושן משפט על הפרשה

גיליון שנ"א, פר' שלח תשפ"ו

משולחנו של הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א ריש מתיבתא 'עוז והדר'

נדרו של אומן שהרכיב וצבע ארון ספרים

ב קומת השלישית של בניין ישן בשכונת גבעת שאול התגורר ר' יהודה דוד, אברך כולל ותיק, מן הטיפוסים השקטים שמדפים עמוסים בספרים מפארים את ביתם. דירתו לא הייתה גדולה, אך הייתה מלאה חן יהודי של בית מלא ספרים.

עם השנים התרחבה המשפחה ב"ה. עוד ילד ועוד ילדה, חתונות כבר נראו באופק, והסלון ששימש בעבר כחדר לימוד שקט הפך למרכז החיים של הבית: שיעורי בית, חברות ליל שינה, אורחים מזדמנים, ולפעמים גם מניין קטן לתפילות מנחה בימות החורף.

אשתו, מרת שרה רחל, רמזה לו לא פעם: "יהודה דוד, הגיע הזמן שנעשה קצת סדר. הארון כבר מתקלף, המדפים שוקעים, שלא לדבר על הצבע שכלל לא מתאים לסגנון החיים העכשווי".

הארון המדובר לא היה סתם רהיט. זה היה ארון ספרים מסיבי מעץ מלא, שיהודה קנה בשנות נישואיו הראשונות, כאשר עוד התגורר בשכירות בבני ברק. הוא נשא עליו סימני זמן: שריטות, שינויי גוון, מדף שהתעקם ממשקל ה"שדי חמד" לצד כרכי "אגרות משה". אבל יהודה התקשה להיפרד ממנו. "עם הארון הזה למדתי מסכת קידושין", היה אומר בחיך.

אלא שהמציאות דחקה. הדירה נעשתה צפופה, והסלון דרש אוורור. לאחר התייעצות עם קבלן, הוחלט להזיז קיר פנימי ולהרחיב את חלל הסלון על חשבון מחסן צדדי. השיפוץ כבר יצא לדרך - פועלים, אבק, קירות שבורים - וכאשר נמטע הוהלמה ההרחבה, עלה הרעיון: לא לקנות ארון חדש אלא לחדש את הישן.

ר' יהודה דוד פנה לר' שלמה זושא, נגר ירושלמי, איש מקצוע ידען, שמים, שהמליצו עליו כמה מבני השכונה. הגיע, מדד, בדק, הציע צבעים וגימורים מודרניים יותר, הבטיח לחזק את המדפים ולהעניק לארון מראה רענן ועדכני, כזה שיכבד את הספרים שבו.

הארון פורק והועבר לנגריה. לאחר מספר שבועות הושב לבית - צבעו בגוונים עמוקים, מסגרות מדויקות, לכה מבריקה קלות. הסלון נראה אחר לגמרי. אלא שמכאן, כדרכם של סיפורים שבין אומן ללקוח, העניינים החלו להסתבך.

התשלום שנקבע על הועבר במועדו. תחילה ביקש יהודה דוד "דחיה קלה", אחר כך מסר סכום חלקי בשיקים דחויים, וחלק מן היתרה נותר פתוח. שלמה זושא ניסה להשיגו שוב ושוב בטלפון, אך לא היה מענה. הודעות נשלחו, שיחות לא נענו.

כעבור זמן, כאשר סבלנותו פקעה, השאיר שלמה זושא הודעה חריפה בתא הקולי של יהודה דוד: הוא אוסר עליו ומדיירו הנאמן מן הארון שבביתו, כל זמן שלא ישלם את מלוא הסכום המגיע לו.

יהודה דוד, מצידו, טען שיש לו טענות מקצועיות מסוימות על איכות העבודה, על גוון הצבע ועל כמה פרטים בגימור, ומשום כך עיכב את היתרה עד לבירוך הדברים.

לכסוף הגיע יהודה דוד לבית ההוראה, שטח את טענותיו, ושאל: נגר שביצע עבודה בבית לקוח, והלקוח עיכב את התשלום בטענה שיש לו טענות על איכות העבודה, האם לאחר שהארון כבר מורכב ועומד בבית הלקוח, יכול הנגר לאסור עליו בהודעה קולית להשתמש בארון עד שישולם החוב? כלומר, אם יש תוקף לאיסור כזה, כך שהלקוח אכן מנוע מלהשתמש בארון שבביתו עד להסרת התשלום?

עיקרי הנושא בהלכה א. בעלות שבה הכלי

תחילה נברר את גדרו של כלי שנמסר ליד אומן כדי שישביחנו: האם גם לאחר גמר מלאכתו הוא שייך כולו לבעל הבית, והאומן אינו אלא בעל חוב התובע את שכרו,

או שהאומן קנה את השבה שיצר, ונמצא כי האומן שותף גם בגוף הכלי עד לתשלום המעות.

במסכת בבא קמא (צ"ח:) מבואר שאם האומן קיבל לתקן שידה, תיבה ומגדל וקלקלם, הוא חייב לשלם עליהם. וביאר רב אסי, שאין הדברים אמורים אלא כשנתנו לו את הכלים כשהם שלמים, על מנת שיוסיף בהם תיקון או שבה, והוסיף ונשברו, שאז חייב בדמי הנזק. אולם אם נתן לו בעל הבית עצים כדי שיבנה מהם שידה, תיבה ומגדל, ועשה האומן את המלאכה, ולאחר מכן נשבר הכלי בעודו בידו, אין הוא חייב לשלם דמי שידה ותיבה ומגדל, אלא דמי עצים בלבד. וטעם הדבר, לפי שהעצים שניתנו הם הממון של בעל הבית, והם מצויים עתה ביד האומן, ואילו השבה שנוסף על ידי האומן, הוא שלו. לפיכך, אם נשבר הכלי לאחר שנעשה, אין האומן חייב בדמי הכלי השלם, שהרי שלו נשברו.

ולהלכה נחלקו הראשונים: הרא"ש (קידושין פרק ב סימן י"א) הביא בשם רבינו תם שפסק כדברי רב אסי, שאומן קונה בשבה כלי. לעומת זאת, הרמב"ם (שכירות פרק י הלכה ד) פסק שאף אם קיבל האומן עצים לעשות מהם שידה, תיבה ומגדל, ועשאן, ולאחר מכן נשברו, האומן חייב לשלם דמי הכלי. לפי שאין האומן קונה בשבה כלי. וכן פסק בשולחן ערוך (סימן שו סעיף ב), שאם נתן לאומן עצים לעשות מהם שידה, תיבה ומגדל, ועשאן, ולאחר מכן נשברו, חייב האומן לשלם לבעל הבית דמי הכלים שעשה, לפי שאין אומן קונה בשבה כלי.

הש"ך (שם סק"ג) הביא ראייה שאומן קונה בשבה כלי, מהנידון (בית יוסף יורה דעה וי"א סימן קכ), אם מי שנתן כלי לגוי שיתקנו חייב לטובלו לאחר מכן, והטעם לכך הוא, כי מאחר שאומן קונה בשבה כלי, נמצא שהגוי קנה את הכלי בשעת השבה, וכשחזר הכלי ליד ישראל דינו ככלי שקנה מן הגוי, ולכן הוא חייב בטבילה.

אולם למעשה העלה הש"ך, שנראה כי הוא ס'פיקא דדינא. לפיכך, אם האומן מוחזק הוא יכול לומר 'קיים לי' כדעת רבינו תם שהביא הרא"ש, שאומן קונה בשבה כלי. והוסיף שכן יוסף דעה וס'פיקא רבים, וכן פסק בתרומת הדשן (סימן שט), שהמוחזק יכול לומר 'קיים לי' כדעת רבינו תם. הש"ך האריך בבירור הדין, והסיק כי רבים מן הפוסקים לא הכריעו בה, ועל כן נותר הדבר בגדר ספק, וכל מי שהוא מוחזק יזקק על העליונה ואין מוציאין ממנו בלא ראיה.

נמצא אפוא כי לדעת הרמב"ם והמחבר אין אומן קונה בשבה כלי, ואף אם השיב האומן עצים ועשאם כלי, הכלי שייך לבעל הבית, והאומן אינו אלא בעל חוב. ואילו לדעת רבינו תם האומן קונה את השבה. והכרעת הש"ך שהדבר ספק בדין.

לפי זה, אם הזיק האומן את החפץ לאחר שעשאו, לדעת המחבר חייב לשלם דמי החפץ השלם, שהרי אין אומן קונה בשבה כלי. אולם לדעת הש"ך, כיון שיש צד שאומן קונה בשבה כלי, אינו חייב לשלם דמי הכלי השלם, ויכול לטעון 'קיים לי' כדעת הסוברים כן.

ב. גדר אומן קונה בשבה כלי

לדעת הסוברים שהאומן קונה בשבה כלי, הרבו לדון האחרונים מה קניינו של האומן, ונציין מהצדדים שמצינו בדבר:

א. מפני שחידש צורה חדשה לעצים, קנה האומן את כל הכלי, ורק שויו חומר הגלם נשאר שייך לבעל הבית. או שהכלי שייך לבעל הבית, ולאומן יש רק זכות ממון בכלי את מה שהוא הוסיף בערכו של הכלי.

ב. לפי הצד שהאומן קונה בגוף הכלי, אם קנה את כל הכלי, שהרי הוא שחידש את מציאות הכלי, או שקנה רק את השבה שיש ממצב של עצים לכלי.

ג. לפי הצד שקנה רק את השבה, האם באופן שהשבה עומד בנפרד, וכגון שהוסיף על הכלי חלק משמעותי וחשוב, קנה רק את החלק שהוסיף, או שאין להפריד בין החלקים של הכלי ונעשה שותף בכל הכלי לפי הערך הנוסף שחידש בכלי.

ד. לצד שהאומן קונה בגוף הכלי, מכח מה יכול בעל הבית לשלם לאומן את שכר מלאכתו, ולסלק את האומן מקניינו בכלי או בשבה.

ה. אם האומן קונה קנין בעלות בכלי, או רק קנין משכון לגבות ממנו את שכר מלאכתו.

ו. מכח מה קנה האומן בכלי, אם מצד הסכמת הבעלים, או מצד עצם היצירה שמחדש דבר הוא שלו.

ז. אם למאן דאמר שאין אומן קונה בשבה כלי, היינו משום שהבעלים או האומן אינו מכוון לקנות, או משום שגם אומן שיוצר דבר לא נעשה בו בעלים.

והנה כדי שהאומן יוכל להחיל איסור קונם צריך שיהיה לו קניין בגוף הכלי או השבה, וכדי לברר הנידון שלפנינו נברר מעט את גדר הקנין של האומן בכלי.

ג. דעת מהר"ש הלוי

בביאור השייכות של האומן בכלי, חקר בשו"ת מוהר"ש הלוי (חושן משפט סימן ד) אם לאחר שהאומן עשה מהעצים כלי כעת עצם הכלי שייך לאומן, ולבעלים יש רק זכות ממון של העצים מהם נעשה הכלי, או שעצם הכלי החדש נשאר של הבעלים, ולאומן יש רק זכות ממון שההשבה של הכלי שלו היא.

מוהר"ש הביא ראייה מדברי התוספות (עבודה זרה עה: ד"ה אי משום), שכתבו שאם נתן ישראל לגוי מתכת של כסף שיעשה לו כלי כסף, אין הכלי צריך טבילה, אף שנעשה בבית הגוי, לפי שאין שמו של הגוי כבעלים על הכלי כסף. ולכאורה, אם נאמר שאין האומן קונה בגוף הכלי אלא רק זכות ממון בשבה, מה הוצרכו התוספות לפטורו מטבילה מטעם שאין שמו עליו, והרי גם בלאו הכי הכלי הוא של ישראל, והגוי לא קנאו כלל. אלא מכאן יש ללמוד שכאשר האומן קונה בשבה כלי, יש לו שייכות בגוף הכלי.

וכתב שכן מפורש עוד בדברי רש"י (קידושין מה: ד"ה והכא האומן) שכתב על שכר האומן: 'דכל מה שמשביח אינו מלוה על הבעלים, אלא בכלי הוא זוכה, וכשמחזירו לו בשכר הקצוב ההיא שעתא הרי הוא כמוכרו לו'. הרי שהאומן זוכה בגוף הכלי שלו, והוא חוזר ומוכר לבעלים.

והנה לעיקר יסוד מהר"ש הלוי שיש רק אחד שהוא בעלים על הכלי, והאחר הוא רק בעל זכות בכלי, לא הסכימו רוב הפוסקים שהרי אפשר ששניהם בעלי הכלי, זה בגוף הכלי וזה בשבה של הכלי. [אמנם בשו"ת בית אפרים (אבה"ע" ס' קיז) חיזק את דבריו, וכתב להוכיח כן מכמה ראשונים].

ד. דעת תרומת הדשן

לעומת זאת, בתרומת הדשן (סימן שט) גם חקר בנידון זה, אם האומן קונה את כל הכלי, או שהוא קנה רק את השבה של הכלי, והעלה שהאומן זוכה רק בשבה.

דבריו נאמרו בנידון של צורף גוי שהשביח תגורת כסף של ישראל, ושוב נצרך הצורף הגוי ללוות כסף מיישראל אחר, והפקיד הצורף הגוי את התגורת ביד המלוה כמשכון, לאחר זמן שלא היה יכול לפרוע חובותיו ברח הצורף ולא פרע חובו, ועתה מבקש בעל התגורה לטול את משכון החגורה מיד המלוה, ותובע המלוה שתחילה ישלם לו את חוב הצורף שהרי התגורה הופקדה בידו כמשכון על הלואה זו.

כתב על כך ה'תרומת הדשן' שהאומן הגוי לא זכה בגוף תגורת הכסף, אלא רק בשבה שנעשה על ידו, וכמו שהשיב רבינו שמהה לרבינו ברוך, שאין אומן קונה אלא כפי השבח ולא בגוף הכלי. ושכן משמע מדברי רש"י (בבא קמא צ"ט ד"ה ישנה) לגבי מי שעשה לאשה שירים ונזמים מזהב שלה וקידשה בהם, שהיא מקודשת, מפני שמקדשה בשבח שיש לאומן בהם. ומשמע שאין גוף הכלי יוצא מרשות האשה, אלא רק השבח שבו הוא שיש בו זכות לאומן, וכן דייק מדברי הרא"ש (ב"ק פרק ט סימן יד) שכתב: 'אומן קונה בשבה כלי, וכל השבח שלו, עד שיתן לו שכרו ויקח את הכלי'. וכתב עוד שאפשר לומר כי גם הגאונים שמצריכים טבילה לכלי שתיקנו אומן נכרי לישראל מטעם דאומן קונה

בשבת כלי, מודים שלא קונה האומן רק כנגד השבת, ואף על פי כן הכלי צריך טבילה משום אותו שבת, ועל זה חלקו שאר הגאונים וכתבו שאין צריך טבילה לפי שאין זה הנכרי עליו משום שהוא שבת, כי אם נאמר שהאומן קונה בשבת כלי לגמרי גופא ושבת, מדוע אין זה הנכרי עליו. ומבוארת שיטתו, שאומן אינו קונה את כל הכלי, אלא רק את השבת, אמנם קונה את השבת בגוף המזון, ולכן אם האומן גוי יש מקום לחייב בטבילה, אלא שאין האומן קונה את כל הכלי אלא רק את השבת.

מהר"ש הלוי הביא את דבריו, וכתב שכנגד הדיוקים של התרומה האין דבריו ראשי" והרא"ש, בדברי הרא"ש במקום אחר (שו"ת הרא"ש כלל יב סי' ו) משמע שהאומן קונה את עצם הכלי, שהרי כתב שהאומן יכול לאסור את החפץ בקונה על בעל הבית. וגם בודעת רש"י הרי כבר הובא לעיל שהאומן קונה בגוף הכלי ומכרו לבעל הבית. ולפיכך בהכרח שיש לדחוק בקוננת רש"י והרא"ש שהובאו בתרומות הדשן. [והנה דברי מהר"ש הלוי ותמיהתו מדברי רש"י והרא"ש הם לשיטתו שרק אחד מהם נעשה בעלים בחפץ, ולכן אם האומן יכול לעשות קונה בהכרח שהוא בעלים על כל החפץ, ומאחר ולשון רש"י שהאומן מוכר ויש לו את עצם החפץ בהכרח שהוא בעלים על כל החפץ, אך דעת תרומת הדשן שולקו נעשה בעלים גמור אך רק בשבת ולא בכל הכלי, ולכן האומן מוכר רק את השבת לבעלים, ועושה קונה רק על חלקו בשבת, ואם האומן הוא גוי הרי שזכה בחלק השבת, וצריכים טבילה כדין הקונה מן הגוי, ואין בכך שום סתירה שזכה בשבת וכמו שמבואר בדבריהם אלוהים בתרומת הדשן].

וכתב מהר"ש הלוי להוכיח כדבריו שהאומן קונה את כל הכלי ולא רק את השבת, ממה שכתבו הרמב"ן (מלחמות ה', ר"ף שבעות כה). והריטב"א (ב"מ פא): שלחתי הקונה את המשכון ואינו נעשה עליו בעלים גמור ולחייב באונסים, אלא רק לגבי זכות גביה מהמשכון, וכשם שמצאנו באומן שקונה נעשה כלי ויכול לקדש את האשה בכלי, ואף על פי כן אינו נעשה כלוקח להתחייב באונסים אלא רק כשומר שכו. והנה אם אין לאומן רק זכות משכון בכלי, הרי ודאי שאינו חייב באונסי הכלי, ובהכרח שסבור שיש לאומן קנין בעצם הכלי, ולא זכות ממון. [גם ראה זו היא לשיטתו שרק אחד מהם נעשה בעל הכלי, אבל לדעת תרומת הדשן האומן אמנם נעשה בעל הכלי בחלק השבת ולכן שייך שיתחייב באונסים, אבל אינו נעשה בעלים על כל המזון].

ובקצות החושן (סי' סו סק"ד) הקשה על התרומת הדשן שאומן קונה חלק רק בשבת, מדברי הרמב"ן והריטב"א הנזכרים אף באופן אחר, שהרי בחלק השבת אף אם האומן מזיקו בדיינים פטור, וכל שכן כאשר רק נאנס, ובעל כרחו כי מה שנאמר במשנה (ב"מ פא): שאומן כשומר שכו נאמר על עיקר המה, ומבואר שגם בעיקר הכלי למדו הרמב"ן והריטב"א שהיה מקום לחייב באונסים מצד שאומן קונה בשבת כלי, ובהכרח שאומן קונה את כל הכלי. וכתב ליישב את אמנם מה שנאמר שהאומנים שומרי שכו הוא לגבי השבת, אך לא לגבי לחייבם על גביה אבדה, שהרי אפילו היהק פטורים וכוננו, אלא לומר שאם נפסד הכלי בגניבה ואבדה פטור בעל הבית מלשלם לאומן את שכו, אבל אם נפסד הכלי באונס, חייב בעל הבית לשלם לאומן את שכו.

ה. דעת קצות החושן ונתיבות המשפט
הקצות החושן (שם) הביא את שיטת מהר"ש הלוי ואת שיטת התרומת הדשן, ותפס לעיקר כדברי התרומת הדשן שלאומן יש קנין רק בשבת, אך כתב שראוי להתבונן בקנין של אומן בשבת, שהרי אם האומן קונה קנין ממש וכשלו הוא, מה יש לבעל הבית בשבת, ומפני מה הוא יכול לשלם לאומן את שכו ולשלם מהשבת.

וכתב שאומן העיון נראה, שהשבת של בעל הבית ואין לאומן בשבת רק קצת קנין משכון להיפירע ממנו את שכו, והקנין שיש לאומן בשבת דומה לקנין שיש למלוה במשכון, ושניהם יכולים גם לקדש בו אשה, וכשם שהלואה פורעת את החוב ונוטלת את המשכון בעל כורחו של המלוה, כך בעל הבית משלם את שכו האומן ומסלקו בעל כורחו מן השבת. וכתב שיש שני חילוקים בין קנין האומן ובין קנין המלוה במשכון: א. שגוי אינו קונה משכון מישראל, אבל גם לאומן גוי יש קנין בשבת. ב. המלוה שהזיק את המשכון חייב לשלם, אבל אומן שהזיק את השבת פטור מלשלם. אך בעיקר הדבר, אין זכות האומן בשבת עדיפה על זכות המלוה במשכון, והביא שכן כתבו הרמב"ן (מלחמות ה' ר"ף שבעות כה) והריטב"א (ב"מ): "והרא"ש (ר"ף שבעות כה). כתב שאדרבה הרי במשכון מצאנו דעת כמה ראשונים שיש למלוה חיוב גם באונסי המשכון דבר שמלמד שיש לו יותר חלק בגוף המשכון, אבל האומן לדברי הכל אינו רק כשומר שכו.

ומבואר כי דעת הקצות החושן, שאין זה קנין גמור עד שייחשב הכלי כאילו הוא של האומן לגמרי, אלא שיש לו בו קנין מסוים עד שישלם שכו, ושזכות זו דומה למשכון על שכו, שהכלי משולב עם שכו, ושזכותו החוב. וכתב שם עוד, שלפי זה אם עשה האומן בחינם, לא קנה בשבת הכלי כלי, שהרי כל עיקר הזכות נובעת משכו. לדברים אלו הסכים גם בנתיבות המשפט (שם סק"ד).

והביא שכן מפורש בחידושי הרשב"א (ב"ק צח): וזה לשונו: מאי טעמא צריך קונה בשבת כלי, לפי שאין דעתו של אומן להשכיר לצורך בעל הכלי לחייב את עצמו בתשלומי נזק, וכן דעתו ג"כ להשביחו לעצמו ולקנות בו כנגד שכו אף על פי שלא קלקלו, אבל לכולי' עלמא בשלא קלקלו אינו קונה כל שבתו, שעל דעת שיהיה שבה של כלי לבעלים הוא מתקנו בשביתו. ומבואר שאין הכוונה שהאומן קונה את גוף ההשבחה לעצמו, שהרי סוף סוף השביח את הכלי עבור בעל הבית. אלא שהאומן לא הקנה לבעל הבית את זכותו לעניין זה שיתחייב הוא עצמו באחריות לנזקים העלולים להתרחש בכלי. נמצא, שהשבת מצד מהותו שייך לבעל הבית, את זכותו של האומן עומדת בעינה לעניין אחריות וחוב. והוסיף שם, שלפי דרך זו אם עשה האומן בחינם אין דעתו שיהיה הזכות נתונה לבעל הבית באופן שאם אינו נזק יתחייב האומן באחריותו.

נמצאנו למדים: לדעת מהר"ש הלוי הכלי כולו שייך לאומן כל זמן שלא החזירו לבעל הבית. לדעת תרומת הדשן, גוף הכלי שייך לבעל הבית, והשבת של האומן, ולמכואר בקצות החושן ונתיבות המשפט, אין לאומן קנין בגוף הכלי, ואף בשכן אין לאומן אלא זכות ושיעבוד הדומים למשכון על שכו, עד שסילק החוב כדון.

ו. נאמנות האומן על שכו
כאשר מתגלע דין ודברים בין האומן לבעלים בדבר שיעור השכר שקצצו ביניהם, יש לדון אם האומן, שהחפץ מצוי תחת ידו, נחשב כמחזיק בו, ויהא נאמן בטענותיו מכוח החזקה שבידו.

במשנה (בבא בתרא מב.) הובא כי האומן אין להם חזקה במה שחתת ידם, ואינם נאמנים לטעון על חפץ שחתת ידם שהוא שלהם. ובגמרא (שם מה). ביאר רבה, שאין הדברים אמורים אלא כשמסר לו בעל הבית את החפץ בעדים, שאז אין לו לאומן מיגו, שהרי ידוע שהחפץ בא לידי מבעליו. אולם אם מסר לו שלא בעדים, מתוך שיכול היה לטעון 'לא היו דברים מעולם' והחפץ שלו מעיקרו, אם טוען עתה 'לקוח הוא ביד' נאמן.

הקשה אביי, שאם כן, אף כשמסרוהו לו בעדים נאמר שמתוך שיכול לטעון שהחזירו יאה נאמן גם לטעון שלקוח הוא בידו. ואם על כרחו שכל שראו העדים עתה את החפץ תחת ידו שוב אינו נאמן לטעון מאומה. והשיב רבה, שהמפקיד אצל חברו צריך להחזיר לו בעדים, ולפיכך אם קיבלו בעדים שוב אין לו מיגו של 'החזרת', שהרי חייב הוא להחזירו בעדים.

בהמשך שם הביא רבא סיוע לשיטת רבה, שאף כשראו עדים את החפץ עתה תחת ידו, כל שלא ראו שמסרוהו לו הוא נאמן, ומבריייתא שעוסקת במי שנתן טליתו לאומן לתקנה, ואין בניניהם מחלוקת כמה קצצו לשכרו, האומן טוען שקצצו שניים ובעל הבית אומר שלא קצץ אלא אחד, שהדין הוא שכל זמן שהטלית ביד האומן על בעל הבית להביא ראיה. ואם כבר החזיר האומן את הטלית לבעל הבית, אם עדיין הוא תוך זמן, והיינו שלא שקעה עליו החמה ועדיין לא הגיע זמן התשלום, האומן נשבע ונוטל, לפי שנקטינן שבעל הבית טרוד בפועלו ואינו זוכר למי וכמה נתן. ואם עבר זמנו, קיימת גם החזקה שאין אדם עובר על 'בל תלין', ונקטינן שמסתמא שילם לו בעל הבית, ועל כן אף שהוא טרוד בפועלו, המוציא מחברו עליו הראיה.

ומקשה הגמרא: נברר במה מדובר. אם יש עדים כשנתנו לו את הטלית, נבחנו את דברי העדים בכמה השכירו לו, אלא ודאי מדובר שאין שם עדים, והרי הדין לפנינו שהאומן נאמן, והרי זה מכוח מיגו, שיכול היה לטעון 'לקוחה היא ביד'. ומכאן ראה לשיטת רבה, שנאמן האומן לטעון 'לקוחה היא ביד', אף שראים עתה את הטלית תחת ידו ואינו יכול לטעון שלא באה לידי מעולם, ודלא כאביי. דוחה הגמרא, שלעולם יש לומר שמדובר שאף עתה אין עדים הוראים את הטלית תחת ידו, ונאמנותו מכוח מיגו שהיה יכול לטעון 'לא היו דברים מעולם'. אבל אם ארוהו עתה דעת בידו אינו נאמן, ולא תועיל לו טענת לקוח.

מתוך כל האמור מבואר, שכאשר יש לאומן מיגו, שהיה יכול לטעון 'לקוח הוא ביד' או 'לא לידי מעולם', הוא נאמן בטענתו לגבי שכו הקציצה שביניהם, ויכול לטעון עד כדי דמי החפץ, שכן למעלה משווי החפץ שוב אין לו מיגו.

וכן נפסק להלכה (חושן משפט סימן פט סעיף ה), שאם האומן אומר 'שניים קצצתי לי' והלה אומר 'לא קצצתי אלא אחד', אם הטלית ביד האומן ובאופן שיכול לטעון 'לקוחה היא ביד', האומן נשבע בנקיטת חפץ ונוטל, ויכול לטעון שקצץ בשכו עד כדי דמיה. אולם אם אין הטלית בידו, או שאינו יכול לטעון 'לקוחה היא ביד',

המוציא מחברו עליו הראיה.

ז. האם האומן נחשב מוחזק בכלי לעניין שכו?

לשיטת הסוברים שאומן קונה בשבת כלי, יש לעיין לשם מה הזכירה הגמרא למיגו כדי לקבל את טענת האומן, הרי אם גוף הכלי שייך לו לכאורה יאה נאמן בטענתו אף בלא מיגו, כשם שכאשר החפץ ביד בעל הבית או אומרים 'המוציא מחברו עליו הראיה', ואין האומן נאמן להוציא ממנו בטענות בלא ראיה, מפני שחזקה מה שחתת יד אדם שלו, כך היה מקום לומר גם להיפך: כשהטלית ביד האומן, והיא שלו מכוח השבת שקנה, מדוע יאה בעל הבית נאמן להוציא מיודו בלא ראיה.

רבי שלמה איגר בספר העיקרים (עיקר אומן קונה בשבת כלי, אשכול א) עמד על כך, והביא כי הנהגה פסוקה ברמב"ם (שכירות פרק יא הלכה ח) ובשולחן ערוך (חושן משפט שם), לגבי אומן ובעל הבית שנחלקו לגבי קציצת השכו, אם הטלית עונדה ביד האומן, האומן נאמן, ובלבד שאינו עניין שיכול לטעון 'לקוח', אבל אין מיגו יכול לטעון טענת לקוח אינו נאמן, שהרי המוציא מחברו עליו הראיה.

ולמרות זאת כאשר באה לפניו שאלה זו בפונא, היה מתלבט בה מאוד. שכן אפשר לומר שרבא, המעמיד את הברייתא שהאומן נאמן במיגו, זה על פי שיטתו שהוא סובר (בבא קמא צט): שאין אומן קונה בשבת כלי. ולדבריו, הטלית והשבת כולו של בעל הבית הם, וממילא אין בעל הבית מוציא מיגו מחברו כשהוא תובע את הטלית מיד האומן, שהרי לבית הדין ידוע בוודאי שכל הטלית שלו. וכן היא דעת המחבר שנקט כרמב"ם שאין אומן קונה בשבת כלי, ומשום כך נאמן בעל הבית, שכן אינו מוציא דבר מיד האומן שהרי הכל שלו הוא.

אולם לדידן, לאחר שהעלה הש"ך שהדבר הוא ספיקא דדינא, ויש מקום לומר שהלכה כרבינו תם ורבים עמו הסוברים שאומן קונה בשבת כלי, מסתבר לומר שאם כאשר הטלית ביד בעל הבית נאמן 'מוציא', מפני שגוף הטלית היא של בעל הבית, הוא הדין כאשר הטלית ביד האומן, 'יקרא בעל הבית 'מוציא', מחמת השבת שעל הטלית שהוא של האומן. ומשום כך, אף כשהאין לאומן מיגו של 'לקוח', לא יהיה בעל הבית יכול להוציא ממנו את הטלית בלא ראיה שקצץ לו רק אחד, כי כיצד יוציא את השבת הקניי לאומן בלא ראיה.

ולפי זה, כיון שלהלכה נקטינן שהוא ספק אם אומן קונה בשבת כלי, שוב אין בעל הבית יכול להוציא מהאומן, שהרי האומן מוחזק בטלית, ויכול לומר לבעל הבית 'הבא ראיה שאין לי קניין בשבת וטול'. ומשאין אפשרות לכר כן, רשאי האומן לטעון 'קיים לי' והשבת קניי לו, ואין להוציא את הטלית ממנו בלא ראיה שלא קצץ לו אלא אחד, מחמת אותו חלק שיש לו בו, שעליו הוא נחשב מוחזק.

מדבריו עולה, שכיון שהאומן קונה בשבת כלי, הרי הכלי נחשב כאילו הוא שייך לו, וכל זמן שהוא תחת ידו, שכנגדו הוא הבא להוציא, ולפיכך נאמן אף בלא מיגו לטעון שהוא שלו, ומתוך כך אין נאמן לטעון כמה קצץ לו. אולם לדעת הקצות והנתיבות, שאין לאומן קניין בעיקר הכלי, וכל זכותו אינה אלא שיעבוד כמשכון על שכו, אין לומר שהאומן נחשב מוחזק גמור. שהרי אף בעל חוב הקונה משכון אין נחשב מהמשכון שלו ממש. ואם כן, לא שייך לומר שבעל הבית הוא 'מוציא מחברו' וצריך להביא ראיה, אלא הכלי בעיקרו של בעל הבית הוא, ואין לאומן אלא זכות שיעבוד. לפי זה, במקום שנחלקו האומן ובעל הבית בגובה השכו, לא יאה האומן נאמן, שכן אינו מוחזק כנגד בעל הבית.

נמצא לכאורה, שאם יש ויכוח בין האומן לבעל הבית בגובה השכו, לדעת ספר העיקרים תלוי הדבר בין אומן קונה בשבת כלי. ומאחר שהוא ספיקא דדינא, האומן שהוא מוחזק בכלי יכול לטעון 'קיים לי' שאומן קונה בשבת כלי, והכלי שלו הוא, וממילא נאמן במה שטען אף בלא מיגו. ולדעת הקצות והנתיבות, אין האומן מוחזק בעיקר הכלי, ואין הדבר תלוי בגדרי אומן קונה בשבת כלי, שהרי אין זו אלא זכות משכון.

אמנם לדינא חזר בו רבי שלמה איגר, ששוב ראה לדברי הרמב"ן (מלחמות ה' שבעות כה) והר"ן (שם) שביארו את הגמרא שבייחוד בין הבעלים והאומן על גובה השכו, נאמן האומן כאשר יש לו מגו, על פי דעת מאן דאמר אומן קונה בשבת כלי, ומבואר בפירושו שגם לשיטת הסוברים אומן קונה בשבת כלי עדיין זקוק האומן לכת מגו כדי להוציא מן הבעלים.

המשך הדין והיוצא להלכה נביא בע"ה ובס"ד בשבוע הבא

